

บทที่ 1

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

จากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำที่ประเทศได้เผชิญอยู่ในอดีตที่ผ่านมา ในช่วงปี พ.ศ. 2540 – 2541 อัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจมีการเติบโตน้อยมาก ส่งผลให้เกิดการว่างงานเป็นจำนวนมาก โดยมีจำนวนผู้ว่างงานถึง 1.38 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2542 และเพิ่มขึ้นเป็น 1.42 ล้านคนปี 2543 (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ : 2543) ผลจากภาวะเศรษฐกิจซบเซาดังกล่าว ทำให้แรงงานส่วนหนึ่งมีการโยกย้ายกลับภูมิลำเนาเดิมเพื่อประกอบอาชีพทางด้านเกษตรกรรม และอาชีพอื่นๆ ในท้องถิ่นที่ตนเคยอยู่อาศัย อย่างไรก็ตาม หน่วยงานภาครัฐเองมิได้นิ่งนอนใจต่อปัญหาดังกล่าว ในทางตรงกันข้ามกลับได้มีความพยายามเร่งรัดพัฒนาและช่วยเหลือประชาชนซึ่งได้รับผลกระทบจากวิกฤติการณ์เศรษฐกิจที่ผ่านมา ดังจะเห็นได้จากแผนพัฒนาชนบทในช่วงท้ายของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540 – 2544) เรื่อยจนถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับปัจจุบัน ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 – 2554) โดยมุ่งเน้นการเสริมสร้างขีดความสามารถของคนและชุมชนให้มีความเข้มแข็ง และเป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศ ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และการดูแลจัดการสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังมุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจให้เกิดการกระจายตัวไปในระดับท้องถิ่นและชุมชน เพื่อให้ประชาชนได้รับประโยชน์จากการพัฒนาโครงสร้างอย่างทั่วถึง

การพัฒนาชุมชนให้มีภูมิคุ้มกันที่ดี มีความเข้มแข็งและมีความสามารถในการปรับตัวได้ภายใต้กระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ภาครัฐนำมาปรับใช้เพื่อให้คนในชุมชนสามารถอยู่รอดและพึ่งพาตนเองได้ และสามารถปรับเปลี่ยนให้มีความสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมในยุคปัจจุบัน ในการนี้ โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (One Tambon One Product : OTOP) เป็นอีกโครงการหนึ่งที่หน่วยงานภาครัฐได้จัดตั้งขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะให้คนในชุมชนได้มีการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ตนอยู่อาศัยมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ดีมีคุณภาพและมาตรฐาน แสดงออกถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในท้องถิ่นของตนเอง และเป็นการรักษาภูมิปัญญาในท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไป ส่งเสริมการจัดสรรทรัพยากรมนุษย์และสามารถเชื่อมโยงองค์กรชุมชนต่างๆ ให้ก่อเกิดเป็นองค์กรเครือข่าย อีกทั้งยังเป็นการพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งและเป็นเมืองที่น่าอยู่ สร้างโอกาสใหม่ๆ และดึงดูดให้

ประชาชนกลับมาทำงานยังภูมิลำเนาเดิมของตน โดยภาครัฐจะให้ความช่วยเหลือด้านความรู้และวิทยาการสมัยใหม่ การบริหารจัดการ รวมถึงเงินทุนเพื่อการสนับสนุนการดำเนินงานของคนในท้องถิ่น

แม้จะเป็นที่แจ้งชัดถึงความสำคัญของการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนแล้วก็ตาม แต่คำถามที่ยังเป็นปัญหาอยู่ก็คือ ทำอย่างไรจึงจะเพิ่มบทบาทและขีดความสามารถของวิสาหกิจชุมชนที่มีต่อระบบเศรษฐกิจให้มากขึ้น เพื่อเพิ่มความแข็งแกร่งให้กับเศรษฐกิจชุมชนนั้นๆ และเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับสถาบันครอบครัวให้มีภูมิคุ้มกันที่ดี และสามารถพึ่งพาตนเองได้ การที่จะตอบข้อสงสัยต่อปัญหาดังกล่าวได้ จำเป็นต้องมีการศึกษาถึงสภาพการดำเนินงานและปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนในด้านต่างๆ ร่วมกัน อาทิ เช่น ด้านการผลิต ด้านการตลาด ด้านการเงิน และด้านการจัดการของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนดังกล่าว รวมถึงปัญหาการดำเนินงานด้านต่างๆ อันเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน ซึ่งจะทำให้ได้รับข้อมูลที่เป็นประโยชน์เพื่อนำมาปรับปรุงและพัฒนา และเสริมสร้างความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนต่อไป

ผลของการมุ่งเน้นการใช้นโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้เกิดการกระจายตัวไปสู่ระดับท้องถิ่นและชุมชน ได้ก่อให้เกิดการรวมตัวของคนในชุมชนเป็นกลุ่มชุมชนหรือครัวเรือน มีการร่วมมือกันในการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นของคนที่มีอยู่เดิมกลับมาเปิดศูนย์ เพื่อทำการผลิตและพัฒนาผลิตภัณฑ์ของชุมชนให้กลับมามีชีวิตชีวาอีกครั้ง โดยหนึ่งในภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้ ได้รวมถึงผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาเกาะเกร็ด จังหวัดนนทบุรีด้วยเช่นกัน

จังหวัดนนทบุรี ตั้งอยู่ในเขตภาคกลางตอนล่าง พื้นที่เป็นที่ราบลุ่มดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำเจ้าพระยา พื้นดินมีลักษณะเป็นดินเหนียวและทราย อันเป็นวัตถุดิบที่ใช้ในการก่อสร้างสำหรับดินเหนียวก็ใช้ในการผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่มีชื่อเสียงของจังหวัดนนทบุรี

เดิมทีการทำเครื่องปั้นดินเผาของชาวเกาะเกร็ดนั้น มีการสืบทอดกรรมวิธีการผลิตมาจากบรรพบุรุษชนชาติมอญที่อพยพเข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ครั้นเมื่อมาตั้งบ้านเรือนบริเวณเกาะเกร็ด ได้มีการนำเอาความรู้ที่ติดตัวมาเพื่อทำการผลิตเครื่องใช้ไม้สอยต่างๆ และกลายเป็นแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาเรื่อยมา จึงมีการตั้งชื่อเป็นหมู่บ้านเครื่องปั้นดินเผา มอญโบราณ ตั้งอยู่บริเวณสองข้างทางเดินรอบเกาะ ตำบลเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี

การปั้นเครื่องปั้นดินเผามอญโบราณนั้น นับเป็นหัตถกรรมพื้นบ้านที่เก่าแก่ที่สุดในจังหวัดนนทบุรี เครื่องปั้นดินเผาของชาวเกาะเกร็ดมีหลากหลายขนาด ตั้งแต่ขนาดใหญ่เรือมาจนถึงขนาดเล็ก และมีการตกแต่งแบบเรียบง่าย หรืออาจจะมีการแกะสลักลวดลายบ้างเพียงเล็กน้อย เช่น

โอง อ่าง ครก กระปุก และโองพลู เป็นต้น ปัจจุบันยังได้หันมาผลิตเครื่องปั้นดินเผาประเภทสวยงาม หรือที่เรียกกันว่าลายวิจิตรด้วย

ลักษณะผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาของชาวเกาะเกร็ดเป็นประเภทไม่เคลือบเนื้อดิน ส่วนใหญ่จะมีสีส้มอ่อนและเข้มขึ้นจนถึงสีแดง ลักษณะเด่นของผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาเกาะเกร็ดคือการมีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ได้แก่ การแกะสลักหรือฉลุลายอย่างวิจิตรบรรจง การปั้นรูปทรงและองค์ประกอบ ซึ่งแสดงถึงการสืบทอดศิลปะของชาวมอญมาแต่ครั้งโบราณ เอกลักษณ์เฉพาะถิ่นนี้เองที่เป็นความน่าสนใจ ทำให้ผู้ซื้อและนักท่องเที่ยวรู้สึกว่าการปั้นดินเผาเกาะเกร็ดมีใช้เครื่องปั้นดินเผาทั่วไปที่มีขายอย่างดาษดื่นและพบเห็นได้ทั่วไป แต่คือผลงานศิลปะซึ่งสืบทอดกันจากอดีตจนถึงปัจจุบัน และเนื่องจากการมีเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นนี้เอง จึงถูกนำไปกำหนดเป็นตราประจำจังหวัดนนทบุรี โดยมีลักษณะเป็นรูปหม้อน้ำลายวิจิตร ซึ่งหมายถึงชาวจังหวัดนนทบุรีมีอาชีพทำเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งยึดถือเป็นอาชีพ และมีชื่อเสียงมาช้านาน

ภาพ 1.1 ตราประจำจังหวัดนนทบุรี

ในระยะต่อมา ชาวเกาะเกร็ดเริ่มผลิตเครื่องปั้นดินเผาลดน้อยลง เนื่องจากมีผลิตภัณฑ์ชนิดอื่นทดแทนได้มากและหลากหลายชนิด เช่นผลิตภัณฑ์จากพลาสติก โลหะ แก้วและกระเบื้อง เป็นต้น อีกทั้งต้นทุนในการผลิตเครื่องปั้นดินเผามีราคาสูง และแรงงานเริ่มหายากโดยเฉพาะแรงงานที่มีฝีมือ ทำให้ชาวเกาะเกร็ดโดยเฉพาะคนรุ่นใหม่หันไปประกอบอาชีพอื่นแทนและยังคงหลงเหลือกลุ่มผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาในตำบลเกาะเกร็ดเพียงไม่กี่ราย จนกระทั่ง เมื่อหน่วยงานภาครัฐได้จัดให้มีการส่งเสริมการท่องเที่ยว การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และการส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้เกิดการกระจายตัวอย่างทั่วถึง จึงได้มีการนำหัตถกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชาวเกาะเกร็ดซึ่งเคยได้รับความนิยมในอดีตกลับมาฟื้นฟูอีกครั้งหนึ่ง

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะทำการศึกษาร่วมกันระหว่างนักวิจัยและชาวบ้าน ซึ่งมีความคุ้นเคยกับทรัพยากรของชุมชนที่ตนอาศัยอยู่เป็นอย่างดี เพื่อการศึกษาถึงปัจจัยการดำเนินงานด้านต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนเครื่องปั้นดินเผาอมฤโบริณ และปัญหาการดำเนินงานด้านต่างๆ อันเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนในท้องถิ่นที่ตนอาศัย ซึ่งจะทำให้ทราบถึงลักษณะการดำเนินงานในปัจจุบัน สิ่งที่เป็นผลสำเร็จและปัญหาอุปสรรคการดำเนินงาน รวมถึงข้อเสนอแนะต่างๆ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนและสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยการดำเนินงานทางด้านต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อการดำเนินงานในปัจจุบันของวิสาหกิจชุมชนเครื่องปั้นดินเผาอมฤโบริณ
2. เพื่อศึกษารูปแบบและลักษณะการดำเนินงานในปัจจุบัน ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ในการดำเนินกิจการเครื่องปั้นดินเผาของวิสาหกิจชุมชนหมู่บ้านเครื่องปั้นดินเผาอมฤโบริณ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบถึงปัจจัยในการดำเนินงานด้านต่างๆ ที่มีผลกระทบต่อการดำเนินงานของวิสาหกิจเครื่องปั้นดินเผาอมฤโบริณ
2. ทราบถึงรูปแบบการดำเนินงานในปัจจุบัน ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ในการดำเนินกิจการเครื่องปั้นดินเผาอมฤโบริณ ตำบลเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ปัจจัยด้านต่างๆ ที่มีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน
3. ได้แนวทางการปรับปรุงและพัฒนาวิสาหกิจชุมชน เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการพึ่งพาตนเองและสร้างความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน
4. สามารถนำข้อมูลไปประยุกต์ใช้และปรับปรุงการดำเนินงานของวิสาหกิจชนิดอื่นต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษาเฉพาะกลุ่มผู้ประกอบการเครื่องปั้นดินเผาอมฤโบริณ ตำบลเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ที่ยังคงเปิดดำเนินงานอยู่ในปัจจุบัน และมีที่ตั้งโรงงานอยู่ในเขตพื้นที่ ตำบลเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี

นิยามศัพท์

วิสาหกิจชุมชน (community enterprise) หมายถึง กิจการของชุมชนที่เกี่ยวกับการผลิตสินค้า การให้บริการหรือการอื่นๆ ที่ดำเนินการโดยคณะบุคคลที่มีความผูกพัน มีวิถีชีวิตร่วมกัน และรวมตัวกันประกอบกิจการดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นนิติบุคคลในรูปแบบใด หรือไม่เป็นนิติบุคคล เพื่อสร้างรายได้และการพึ่งพาตนเองของครอบครัว ชุมชนและระหว่างชุมชน

รูปแบบการดำเนินงาน หมายถึง ลักษณะทางด้านต่างๆ ในการประกอบกิจการ เครื่องปั้นดินเผาอมูโบราณ ตำบลเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี ประกอบด้วย ด้านการผลิต การตลาด การเงินและการจัดการ